

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Politikatudományi Doktori Iskola

SOÓS Eszter Petronella

A XXI. SZÁZADI GAULLE-IZMUS A KORTÁRS POLITIKATUDOMÁNY FOGALMAI TÜKRÉBEN

Tézisek magyar és angol nyelven

2019. március

Témavezetők:

BIHARI Mihály DSc, professor emeritus
BODA Zsolt PhD habil., egyetemi docens

Külső konzulensek:

TÜRKE András István PhD habil.

BOROS Zsuzsanna PhD

TÉZISEK MAGYAR NYELVEN

I.

Az értekezésben a kortárs politikatudomány fogalmaihoz kapcsolódva vetettünk fel kérdéseket. Célunk az volt, hogy jobban megértsük a gaulle-izmus természetét, jelenbeli szerepét. Célunk volt továbbá, hogy megvilágítsuk, milyen mozgástere, szerepe, jelentősége lehet a XXI. században Franciaország politikájában, különösen belpolitikájában a gaulle-izmusnak.

Bemutattuk, mennyire nemzeti hagyomány a gaulle-izmus. Közvélemény-kutatásokkal illusztráltuk, hogy a gaulle-izmus és De Gaulle nemzeti mítosznak számít. De Gaulle teljesítménye nemcsak a többi francia elnökhöz mérhető, hanem a történelemhez is. E téren a tábornok megítélését konszenzus övezi, ám elnökként a megítélése valamilyen mértékben mégis mutat bal-jobb mintázatot. Ezt a neogaulle-izmusok jobboldali beágyazottságával magyaráztuk.

A kortárs francia politikában a gaulle-izmus hívószó és analógia. Kezdetben (Jacques Chaban-Delmas – Jacques Chirac korszakában) elsősorban a jobboldalon belül merült fel a gaulle-ista ortodoxia, a „ki az igazi gaulle-ista?” kérdése. Később a politikai elit nagy része elkezdte használni a gaulle-izmus és a tábornok szimbólumait, a rá vonatkozó hivatkozásokat. E hivatkozások – melyek ma is gyakoriak – bizonyítják, hogy a gaulle-izmusnak van relevanciája a mai Franciaországban.

A dolgozat arra vállalkozott, hogy a modern politikatudomány néhány fogalmával (karizma, illiberalizmus, nacionalizmus-patriotizmus) ütköztetve a gaulle-izmus jelenségét megkíséreljen közelebb kerülni ahhoz, hogy ez a relevancia *milyen természetű*. Célunk a többnyire ismert tények *újraértelmezése* volt.

II.

A dolgozat második fejezetében a megértéshez és az olvasáshoz alapvetően szükséges információkat biztosítottuk az olvasó számára, továbbá definiáltuk az értekezés tárgyát képező gaulle-izmus fogalmát.

- egy rövid irodalmi áttekintés során áttekintettük azokat a magyar és idegen nyelvű irodalmakat, amelyekből De Gaulle életpályája, illetve a gaulle-izmus kapcsán tájékozódni lehet. Felhívtuk a figyelmet a forrásbőségre, a szerzői szerepek (megfigyelő, résztvevő, kutató stb.) gyakori keveredésére, valamint arra, hogy érdemes az angolszász szerzők

munkáira jelentős mértékben támaszkodni, mivel ők vélhetően könnyebben kivonják magukat a francia „nemzeti mitológia” súlya alól, mint a francia szerzők.

- Ezután a Charles de Gaulle életpályájának csomópontjait mutattuk röviden be. Felhívtuk arra a figyelmet, hogy a De Gaulle-féle gondolkodás milyen történelmi tapasztalatokra és vitákra támaszkodott (első világháború, a harmincas évek védelmi kérdései és vitái, az 1940-es összeomlás, és annak általa vélt intézményes és belpolitikai okai). Bemutattuk a tábornok történelmi teljesítményét mind a háború alatti és utáni francia pozíciók megszerzése terén, mind pedig az 1958-as visszatérés utáni elnöki időszakban.
- A dolgozat megértéséhez szükséges volt a neo-gaulle-izmus történetének rövid felrajzolása is. Elemeztük a neo-gaulle-ista és jobboldali pártvezetők és elnökök politikáit, dilemmáit, pozícióit. Felvetettük azt a kérdést ebben a kontextusban, hogy mennyire tekinthető a gaulle-izmus szakpolitikailag kötött gondolkodásnak, és amellet érveltünk, hogy a szakpolitikai kötöttség alapvetően idegen a De Gaulle-féle gondolkodástól.
- Ilyen előzmények után jutottunk el a gaulle-izmus *jelen értekezés céljára* történő definiálásához. A lehetséges értelmezések áttekintése után (a tábornok követése, a tábornok politikái, bizonyos felfogás Franciaországról és a hatalomról, bonapartizmus, katonai gondolkodás, populizmus) arra jutottunk, hogy a gaulle-izmus nem más, mint a De Gaulle-i gondolkodás az életmű egészét tekintve, vagyis a tábornok gondolkodásmódjára utaló fogalom, melynek középpontjában a misztikus Franciaország áll, illetve annak nagysága. Vagyis a gaulle-izmus egy speciálisan francia nacionalizmus. Hangsúlyoztuk ugyanakkor a gaulle-izmus „ideológiai ürességét” is Stanley Hoffmann szavaival élve. A gaulle-izmus fent ismertetett fogalmától megkülönböztettük a gaulle-ista politika, a neogaulle-izmus, illetve a gaulle-izmusok fogalmát, azt is hangsúlyozva, hogy a gaulle-izmus nem azonos a gaulle-istákkal.

III.

Megállapítottuk, hogy a gaulle-ista mitológiát megalapozó világháborús „nagy tettek” mellett az V. köztársaság intézményrendszere a De Gaulle-i történelmi teljesítmény legfontosabb eleme. Így szükséges volt annak bemutatása, hogy hogyan érte el De Gaulle, hogy az alkotmány, az ötödik köztársaság berendezkedése ügyében létrejöjjön a ma is létező politikai kompromisszum, illetve hogy milyen kihívások fenyegetik napjainkban az ötödik köztársaság alkotmányára vonatkozó közmegegyezést.

Az ötödik köztársaság kialakulása megerősítette azt a Vichy-kaland által is szuggerált politikai és elitkonszenzust, hogy Franciaország számára a köztársaság a megfelelő berendezkedés,

és le kell zárni a monarchia és a köztársaság közötti évszázados, időről időre rendszerváltásokba torkolló harcot. Abban ugyanakkor korábban nem volt megegyezés, hogy *milyen legyen* a köztársaság, s a Charles de Gaulle által javasolt szintézis elsősorban e téren bizonyult rendkívül életképesnek. Az elemzés rámutatott az 1981-es mitterrand-i választási győzelem és hivatalba lépés jelentőségére, mivel Mitterrand elnöki hatalomgyakorlásával derült ki, hogy az ellenzék az ötödik köztársaság rendszerén belül hatalomra tud kerülni, s így alakult ki a – józan belátásra épülő – elitkompromisszum a jelenlegi alkotmány működőképességével és stabilitásával kapcsolatban.

IV.

Ezután Max Weber karizma-elméletét, majd ezen elmélet segítségével vizsgáltuk, hogy miként vált mindennapivá – weberi értelemben – a gaulle-ista karizma. Külön vizsgáltuk a gaulle-izmus viszonyát a törvényességhez, a rendkívüliséghez, és feltettük a kérdést, hogy milyen formában igazolódott be a tábornok karizmája. Az elemzés során kitértünk arra, hogy hogyan gondoskodott a tábornok az alkotmánya, illetve a mozgalma túléléséről – utóbbi esetben elsősorban Georges Pompidou miniszterelnök segítségével. Tisztáztuk továbbá, hogy a közvetlen választásnak köszönhetően 1962 után elsősorban procedurális-legális legitimációval rendelkeznek a mindenkori francia elnökök. Ebben a fejezetben tárgyaltuk azt is, hogy Sudhir Hazareesingh friss kutatásaiból mit tudhatunk meg a gaulle-ista mítosz-kreálás háttéréről, vagyis arról, hogy a karizma mindennapivá válása mennyire volt a karizma *mindennapivá változtatása*.

V.

Az értekezésben weberi karizma-elmélet után vizsgáltuk a gaulle-izmus viszonyát a Fareed Zakaria által bevezetett illiberális demokrácia fogalomhoz. E fejezetben elsősorban a gaulle-ista politikai praxis, a korábban részletesen bemutatott De Gaulle-i intézményi hagyaték volt érdekes számunkra. Kiemeltük, hogy a hatvanas-hetvenes évek demokrácia-indexei és adatbázisai, valamint az a tény, hogy Fareed Zakaria a jakobinus rezsimet tételezte az első illiberális demokráciának, indokoltá teszik a kérdésfeltevést. Az elemzés során rámutattunk, hogy a zakariai fogalom és a gaulle-ista rezsím ütköztetésekor a hasonlóságok valóban jelentősek, így a hatvanas évek Franciaországa minden bizonnyal illiberális demokráciának tekinthető. Ugyanakkor aláhúztuk, hogy ennek az elemzésnek a fejlődés és a változások irányát is figyelembe kell vennie, hiszen egyes álláspontok szerint az illiberális demokrácia állomás is lehet a liberális demokrácia felé vezető úton. Franciaországban értelmezésünk szerint ez történt: a De Gaulle-korszakban éppen a joguralom és a liberális alkotmányosság szempontjából történtek fontos előrelépések (például az alkotmánybíróság

létrehozása, ami a parlamenti szuverenitás korában – tudniillik *La loi est l'expression de la volonté générale*¹ – elképzelhetetlen intézmény lett volna). Az elemzés mindenesetre megmagyarázza, hogy mi az oka annak, hogy elsősorban illiberális demokráciákat, vagy az illiberalizmus hívószavát felvállaló politikai vezetőket hasonlítanak – a francia elnökök mellett – igen gyakran a tábornokhoz és politikai gyakorlatához.

VI.

A soron következő kérdés arra volt kíváncsi, hogy mekkora a szuverenista, gaulle-ista mítosz kortárs jelentősége. Ebben a fejezetben vizsgáltuk Emmanuel Macron újonnan megválasztott francia köztársasági elnök személyét, mivel évtizednyi kihagyás után olyan elnök került ismét az Élysée-palotába, aki mandátuma kezdetén láthatóan követni kívánta a De Gaulle-i elnöki szerepfelfogást. Vizsgáltuk továbbá, hogy a macroni „se nem jobb, se nem bal” kísérlet mennyiben hasonlít a tábornok stratégiáira. Foglalkoztunk azzal a kérdéssel is, hogy milyen közös politikai érdek köti össze Emmanuel Macront Marine Le Penel az újjonnan alakuló, s talán 2017 után a francia politikában dominánssá is váló globális / lokális, mobil / nem mobil törésvonal kapcsán. Felvázoltuk ennek az új, globális-lokális törésvonalnak a természetét, melyet mind Macron, mind pedig Le Pen ki kívánnak építeni és tartóssá kívánnak tenni. Felvetettünk néhány szempontot, amelyek arra mutatnak, hogy a szuverenizmus és az újjáéledő nacionalizmus korában a De Gaulle-i mérsékelt, pragmatikus patriotizmus ismét aktuális eszmének tűnik.

VII.

A dolgozat a továbbiakban két kérdéskörben kívánt hozzájárulni a gaulle-izmussal kapcsolatos tudományos vitákhoz.

- Egy esettanulmányban vizsgáltuk a széles körben elterjedt – és az érintett által is tudatosan használt, táplált – Orbán Viktor–De Gaulle összehasonlításokat, a két politikus felfogását, stílusát (nagyság, antiliberalizmus, antiparlamentarizmus, legitimáció, alkotmányozás, történelemszemlélet szempontok alapján). Az elemzésben kiderült, hogy az összehasonlítás kifejezetten hasznos, amennyiben finomítja és árnyalja tudásunkat, mivel minden egyes összehasonlítási ponton kimutathatók érdemi és fontos különbségek is.
- A dolgozat függelékében azt a kérdést tettük fel és a választottuk, hogy melyek azok a kutatási helyek, egyesületek, közösségek, illetve pártok, amelyek gaulle-istának tartják magukat, és a 2010-es évek elején léteztek, valamiféle befolyást gyakoroltak a

¹ A törvény az általános akarat megnyilvánulása.

franciaországi kutatásban, gondolkodásban, esetleg pártpolitikában. A szervezeteket kutatás – civil szféra – pártpolitika csoportosítás szerint mutattuk be.

Ha igaz az, hogy a XXI. század a nemzeti szuverenitás, identitás megtartása és ápolása iránti igény feléledésével indul, szemben a XX. század végi globalizációval, akkor a gaulle-ista, pragmatikus, nyitott patriotizmus felélesztése, ezen attitűd alkalmazása gyümölcsöző és előremutató dolog lehet. Ugyanis a gaulle-izmus egyik legbiztosabb jellemzője a nemzetállamhoz, mint a nemzetközi kapcsolatok és az emberi együttélés alapvető, létező egységéhez való ragaszkodás, illetve a nemzetállam mint létező emberi közösség elfogadása, ami ismét aktuális politikai kérdés. Nem véletlen, hogy az elmúlt években, évtizedekben gyakran a szuverenizmus koncepciójával azonosították a gaulle-izmust, akkor is, amikor ez meglehetősen leegyszerűsítőnek tűnt. Mint azonban a láthattuk, ezen túlmenően a gaulle-ista gondolkodásnak nincsenek megkerülhetetlen tartalmi elemei, a haza nagyságának a célja és az ehhez szükséges pragmatizmus a fő jellemzője. Úgy tűnik továbbá, a perszonalizálódó modern politikában is szükség van nemcsak vezetésre, vezetőkre is, márpedig a De Gaulle-i hagyomány ebben a kérdésben is eligazíthat bennünket.

THESES IN ENGLISH LANGUAGE

I.

In the dissertation we contemplated questions related to the concepts of contemporary political science. Our goal was to better understand the nature of the Gaullist myth and its role in contemporary France. Our goal was also to clarify the scope, role and significance of Gaullism in the XXI. century. We demonstrated that Gaullism was a French “national myth” which is illustrated by public opinion poll results. Charles de Gaulle's historic performance is not only comparable to the performance of other French presidents, but also to history itself. In this area, the general's perception is consensual. However, as a president, his evaluation still shows a left-right pattern. This is explained by the right-wing embedding of Neo-gaullism. In contemporary French politics, Gaullism is also a buzzword and an analogy. The problem of Gaullist orthodoxy was first raised in the era of Jacques Chaban-Delmas and Jacques Chirac. "Who is a genuine Gaullist"? Later, much of the political elite began to use the symbols of Gaullism and references to the General. These references, which are still common, prove that Gaullism is still relevant in today's France.

The dissertation attempted to confront some concepts of modern political science (charisma, illiberalism, nationalism-patriotism) with the Gaullist phenomenon in order to better understand the nature of this Gaullist relevance. Our goal was to *reinterpret* known facts through the lens of said concepts.

II.

In the second chapter of the dissertation, we provided the reader with the necessary information for understanding and reading. We also defined the concept of Gaullism .

- In a brief literature review, we reviewed the relevant literature in Hungarian and foreign languages from which the reader can learn about De Gaulle's career and Gaullism. We drew attention to the abundance of resources, to the frequent melange of author's roles (observer, participant, researcher, etc.) and to the desirability of relying heavily on the work of Anglo-Saxon authors, for they are more likely to distance themselves from the weight of the French "national mythology" than French authors.
- Then, we briefly presented the nodes of Charles de Gaulle's career. We drew attention to the historical experiences and debates that influenced De Gaulle's thinking (World War I, defense issues and debates of the thirties, the collapse of 1940 and the institutional and internal political reasons that led to it). We presented the general's historical performance in

terms of gaining wartime and post-war positions, then during his tenure as French president between 1958 and 1969.

- It was also necessary for us to present a short history of Neo-gaullism. We analyzed the policies, dilemmas, and positions of Neo-gaullist and right-wing party leaders and presidents. In this context, we raised the question whether concrete policy positions are an inherent part of Gaullism or not, and we argued that strictly predefined policy positions are fundamentally alien to the General's thinking.
- Then, we defined Gaullism for the purpose of this dissertation. After reviewing the possible interpretations (following the General, the General's policies, a certain idea of France and power, Bonapartism, military thinking, populism), Gaullism is considered as De Gaulle's personal thinking and approach, as demonstrated during his whole career. Gaullism is the General's mindset, which focuses on the mystical France and its *grandeur*. That is, Gaullism is a French nationalism. At the same time, we also emphasized the "ideological emptiness" of Gaullism, as Stanley Hoffmann rightly noted. From the above-described concept of Gaullism, we distinguished the concept of Gaullist policies, Neo-gaullisms, and Gaullisms. We also emphasized that "Gaullism" is not the same thing as "Gaullists".

III.

We found that, besides the "great deeds" of World War II, which founded the Gaullist mythology, the institutional system of the Fifth Republic is the most important element of De Gaulle's historical performance. Thus, it was necessary to show how De Gaulle achieved the political compromise that still exists around the constitution. Also, we raised the question: what challenges does the constitution of the Fifth Republic face today? The creation of the Fifth Republic confirmed the political and elite consensus (established after Vichy) that the Republic is the right system for France, and that the centuries-old war between the monarchy and the Republic must end. However, there was no agreement as to the concrete system of government, and the synthesis proposed by Charles de Gaulle proved to be particularly viable in this area. The analysis highlighted the importance of the 1981 Mitterrand election victory, as Mitterrand's presidential exercise revealed that the opposition could also come to power under the constitution of the Fifth Republic. Thus, an institutional compromise was possible based on common sense, the idea of functionality and stability.

IV.

We then examined Max Weber's theory on charisma, and how the Gaulle's personal charisma

became routinized in the Weberian sense. We investigated the relationship between Gaullism to legality and exceptional situations, and asked how the charisma of the General was verified. We discussed how the general was responsible for the survival of his constitution and movement – in the latter case, primarily with the help of Prime Minister Georges Pompidou. We also clarified the fact that thanks to the direct election of the president from 1965 onward, French presidents possess a legal type of legitimacy. In this chapter we also discussed what we could learn from the recent research published by Sudhir Hazareesingh about the background of the Gaullist myth-crafting. Namely, how the routinization of charisma and the myth-creation was also a deliberate action on behalf of the General and those around him.

V.

Secondly, we examined the relationship of Gaullism with the concept of illiberal democracy as introduced by Fareed Zakaria. In this chapter, the Gaullist political practice, De Gaulle's institutional legacy, described in detail above, was of paramount interest to us. We emphasized that the democracy indexes and databases of the sixties and seventies, as well as the fact that Fareed Zakaria claimed the Jacobin regime as the first illiberal democracy, justified our inquiries. During the analysis, we pointed out that the similarities between the Zakarian concept and the Gaullist regime are really significant, so France in the 1960s was certainly an illiberal democracy. At the same time, we underlined that this analysis should also take into account the direction of development and change, as, according to some positions, illiberal democracy can also be a path, a stepping stone to liberal democracy. In France, according to our interpretation, this is exactly what happened: in the De Gaulle era development was precisely happening in terms of rule of law and liberal constitutionalism (for example, with the creation of a constitutional court, which would have been an unimaginable institution in the classical age of parliamentary sovereignty). In any case, the analysis explains the reason why illiberal democracies or political leaders who take on the call of illiberalism – besides all the French presidents – are routinely compared to the General and his political practice.

VI.

The third main question was related to the contemporary significance of sovereignty and of the Gaullist myth. In this chapter, we examined the personality of Emmanuel Macron, the newly elected French President. After 2007, a president, at the beginning of his mandate at least, seemed to wish to establish a presidential role following De Gaulle's example. We examined the extent to which

Macron's "neither right nor left" experiment resembles the strategies of the General. We also dealt with the question of the common political interest that Emmanuel Macron and Marine Le Pen has in relation to the emerging cleavage of global vs. local or mobile vs. non-mobile. We outlined the nature of this new global-local cleavage that both Macron and Le Pen want to build on and make durable. We also raised some aspects that show that in the era of sovereignty and the revival nationalism, De Gaulle's moderate, pragmatic patriotism seems to be an actual idea again.

VII.

The dissertation, furthermore, wanted to contribute to scientific discussions on Gaullism with two other analyses.

- In a case study, we examined the widely – and also consciously – used Orbán Viktor-De Gaulle comparison, the politics and leadership style of the two politicians (in terms of *grandeur*, anti-liberalism, anti-parliamentarianism, legitimacy, constitutionality, and historical approaches). The analysis revealed that comparisons are particularly useful to refine our knowledge, as there are significant and important differences at each comparison point.
- In the appendix to the dissertation, we asked and answered which are the research sites, associations, communities or parties that consider themselves to be Gaullists, that have some influence in French research activities, thinking, or party politics. The organizations were presented according to the research - civil sphere - party politics division.

It seems that the XXI. century begins with the revival of the idea of national sovereignty, the need for retaining and nurturing identity. During the era of globalization, the approach of De Gaulle's pragmatic, open patriotism, the use of his attitude can be fruitful and forward-looking. One of the most secure characteristics of Gaullism is the attachment to the nation and its unity in international relations, and the acceptance of the nation-state as an existing human community. Today, this is once again a political issue. It is no coincidence that in recent years, decades, the politics of De Gaulle has often been identified with the concept of sovereignty, even when it seemed quite simplistic. However, as we have seen, Gaullist thinking has no obligatory elements of content, save the greatness of the homeland and the pragmatism required to achieve this. It also seems that not only leadership, but also leaders are needed in personalized contemporary politics. The De Gaulle tradition can also guide us on that issue.